

EN VERDER

HET BELANG VAN HET PEDAGOGISCH KLIMAAT (3)

Dit is het laatste deel van deze serie. In deel 1 is allereerst het begrip pedagogisch klimaat verhelderd. Na bestudering van de literatuur is een conceptomschrijving van het pedagogisch klimaat ontwikkeld. In deel 2 is de conceptanalyse en een kader voor beïnvloeding van het pedagogisch klimaat omschreven. In dit deel wordt gekeken naar de mogelijkheden die een docent heeft om het pedagogisch klimaat te beïnvloeden. *Door: Frank Jacobs en Anne Ludérus*

Het pedagogisch klimaat is een omstandigheid waarin kinderen en jongeren zich kunnen ontwikkelen. Ontwikkelen kan als er sprake is van 'welbevinden'. Welbevinden komt voornamelijk naar voren binnen drie relaties: relaties tussen leerlingen onderling, relaties tussen leerlingen en docent(en) en relaties tussen leerlingen en de context.

MOGELIJKHEDEN VOOR DE DOCENT

Na het analyseren moeten er aanknopingspunten zijn voor de docent om het pedagogisch klimaat te beïnvloeden. Een kader geschreven door Vriens (1995) is bruikbaar voor docenten om de beïnvloeding te concretiseren. Vriens onderscheidt in de pedagogische benadering drie dimensies:

- de leraar als pedagoog; de sociale dimensie
- de leraar als pedagoog; de didactische dimensie
- de leraar als pedagoog; de personale dimensie.

De sociale dimensie van de leraar als pedagoog

De pedagogische mogelijkheden van de leerkracht liggen in eerste instantie op sociaal gebied. Onderwijs heeft tot taak het leveren van een bijdrage aan een besef van sociale verantwoordelijkheid. Het gaat vanuit het pedagogisch perspectief om volwassenheid, om het opbouwen van een verantwoord en menswaardig volwassen bestaan in een democratische samenleving.

Op sociaal gebied kan de leerkracht organiseren en structureren: de leraar legt bepaalde normen en waarden op om het dagelijkse klassengebeuren geordend te laten verlopen. Het gaat daarbij vooral om omgangsregels die de interacties sturen en bepalen wat wel en niet mag. Goede omgangsregels zijn niet alleen handig, maar verwijzen ook naar een aantal essentiële waarden waarop de democratische samenleving is gebaseerd, zoals tolerantie, respect voor een ander, gelijkwaardigheid van mensen, samenwerken als levenshouding. In het geval van botsende waarden moet de leraar onderhandelen met de leerlingen om tot een gezamenlijk geaccepteerde situatie te komen. In het sociale domein leeft de leerkracht de waarden en normen voor van de schoolcultuur en de regels die er zijn in de klas. Uiteraard kan de leerkracht de situatie beïnvloeden, een eigen tint geven door de persoon die hij is. In het alledaagse schoolleven worden ze veelal niet expliciet gezien als normen en waarden, maar behoren ze tot de vanzelfsprekende schoolcultuur, waarbij schoolcultuur wordt opgevat als het herkenbare geheel van expliciete en impliciete afspraken, regels en omstandigheden die de school tot een pedagogische gemeenschap maken (Dietvorst en Mahieu, 1989). Het is op school vanzelfsprekend dat er geleerd wordt, dat er netjes gewerkt wordt, dat men op tijd op school arriveert. Van het totaal aan (vanzelfsprekende) regels in de school gaat een grote vormende invloed uit op de leerlingen, niet alleen voor wat betreft hun dagelijkse schoolleven maar evenzeer in de structureren van het leven daarbuiten.

In deze sociale dimensie is de leerkracht op de eerste plaats representant van de waarden en normen van de schoolcultuur en bewaker van de regels van de klassengemeenschap waaraan hij leiding geeft. In deze functie draagt de leraar bij aan de vorming van het pedagogisch klimaat in de klas. Hij organiseert de omgangssituatie, bewaakt de omgangsregels en legt het belang van waarden en normen uit waar dat nodig is. Zijn taken zijn echter niet alleen repressief, maar vooral ook uitnodigend en stimulerend en bij voorkeur niet te uitdrukkelijk. Want juist de omgangssfeer kan ruimte bieden voor een zekere gelijkwaardigheid van leraar en leerlingen.

De didactische dimensie van de leraar als pedagoog

De school, en dus de leraar, heeft kennis en vaardigheden over te dragen. In het didactische domein is de leraar pedagoog als hij oog heeft voor de vormende (meer) waarde van de leerstof en van de eigen activiteiten van de leerling om zich deze leerstof op zinvolle wijze eigen te maken. De vormende waarde zit niet alleen in de officiële leerdoelen, maar ook in wat niet officieel als veronderstelling wordt meegenomen. Als het gaat om het kennisverwervingsproces dan moet de docent onderhandelen met de leerling, de gekozen weg dient aan te sluiten bij de 'belevingswereld van de leerling'. Uiteraard dient de docent de 'ruimte' waarin onderhandeld wordt te bepalen.

Wanneer iemand met zeer grote moeite iets zich eigen heeft gemaakt kan dat van bijzonder grote waarde zijn voor de ontwikkeling, omdat hij naast de zich eigengemaakte stof ook heeft geleerd zich in te spannen, door te zetten en zo een idee heeft gekregen van de waarde van de leerstof en van zijn inspanningen. In zo een geval weegt het vormende effect van het moeizame leren ruimschoots op tegen bijvoorbeeld het tijdverlies dat deze leer methode met zich meebracht.

De personale dimensie van de leraar als pedagoog

Met de constatering dat de leerlingen in de discussie met de leerkracht over het leren recht hebben te weten waar de leraar zelf in de discussie staat, zijn we terechtgekomen in de personale dimensie van de opvoeding op school. Het opvoeden in het onderwijs heeft zijn basis in de organisatie van een sociale- en taakgerichte organisatie, maar essentieel is tenslotte wat er uiteindelijk tussen personen gebeurt. Opvoeding kan niet beperkt blijven tot het aanleren van of leven met sociale regels en verwerven van nuttige kennis en vaardigheden, maar strekt zich uiteindelijk ook uit tot de vorming van zingevende kaders voor een eigen verantwoordelijk leven. En dat eigen verantwoordelijk leven is uiteindelijk een zaak van de persoon zelf. Kinderen en jeugdigen zijn geen objecten, maar personen in wording, personen met behoeften en vermogens en die vermogens moeten zich kunnen ontwikkelen. In de jeugdperiode speelt identificatie nog een grote rol, het inzicht in complexe waarden- en -normenproblematiek is uiteraard dan nog niet aan de orde. Hierin is zowel de docent als de leerling een gesprekspartner om tot het inzicht in de waarden- en -normenproblematiek (voor de leerling) te komen. Hier kunnen authentieke situaties, omstandigheden, standpunten tot onderwerp gemaakt worden.

De begeleiding, hulp, inspiratie van de leerkracht en identificatie van de leerling waarover hierboven geschreven is, is echter niet een vanzelfsprekend iets, maar kan alleen plaatsvinden als er in positieve zin sprake is van persoonlijk contact en nabijheid, onderling respect en vertrouwen, engagement en liefde. In het vormingsproces van de leerling is identificatie noodzakelijkerwijze een tweezijdig proces van elkaar vertrouwen geven en dit vertrouwen ook waarmaken. In dit geheel neemt de leerling op eigen wijze essentiële waarden en normen over als oriëntaties voor het eigen leven en bepaalt daarmee hoe hij zelf in de wereld wil staan.

Uiteraard kunnen zoals hierboven weergegeven de drie dimensies worden onderscheiden, maar in de praktijk zal die scheiding niet altijd even duidelijk zijn. De drie dimensies zullen veelvuldig in elkaar overlopen. Naast de drie dimensies van toepassing op een individuele docent willen we nog even stilstaan bij de rol van het totale team van een school. We moeten ons realiseren dat de normen, waarden en betekenis-systemen die de leden van de school (docenten en ondersteunend personeel) met elkaar delen ook een groot aandeel hebben in de totstandkoming van het schoolklimaat en dus ook bij het pedagogisch klimaat in de klas. Voor het vormgeven van de pedagogische taak is het nodig dat de school met al zijn docenten en ondersteunende medewerkers zich voortdurend bezint op de waarden die men centraal acht en wil uitdragen. Dat dient tevens gepaard te gaan met een daarop georiënteerde professionalisering van de omgangsvormen door docenten (Klaassen, 1994).

Het pedagogisch klimaat en het lesvoorbereidingsformulier

Aan het lesvoorbereidingsformulier op de Halo is op de voorzijde een vak met de titel 'pedagogisch klimaat' toegevoegd. In dit vak kunnen de meest opvallende of meest voor verandering vatbare aspecten uit het pedagogisch klimaat genoteerd worden. Om tot deze opvallende aspecten te komen heeft men een analysekader nodig van het pedagogisch klimaat. De docent/student analyseert het pedagogisch klimaat door de drie relaties: tussen de leerlingen onderling, de relatie tussen de leerlingen en de docent en de relatie tussen de leerlingen en de context, te bestuderen (via observeren en het voeren van gesprekken kan men tot een analyse komen). Vervolgens wordt, na de analyse, gekeken naar het (ingeschatte) welbevinden van de leerlingen die deel uitmaken van het opvallende of meest voor verandering vatbaar aspect. Na een notitie van het aspect(en), de relatie(s) waarin het aspect speelt en het (ingeschatte) welbevinden van de leerling(en) wordt een streven van verandering genoteerd in het vakje op de voorzijde.

De achterzijde van het lesvoorbereidingsformulier staat in verband met het beïnvloedingskader. Op de achterzijde kunnen in diverse kolommen zaken terug te vinden zijn, die het streven op gebied van het pedagogisch klimaat, zoals dat op de voorzijde van het formulier vermeld is, kunnen beïnvloeden.

Toelichting lesvoorbereidingsformulier

Het streven (zie lesvoorbereidingsformulier onder pedagogisch klimaat) kan bereikt worden door bijvoorbeeld:

- sociale dimensie: bepaalde omgangsregels eisen/aanscherpen
- didactische dimensie: regels van het spel aanpassen
- personale dimensie: zelf mee gaan doen.

Dit dient dan in de kolommen Activiteiten/opdrachten, arrangementen/organisatie en aandachtspunten verder (concreet) ingevuld te worden.

Terugkomend op de titel en de ondertitel dan denken wij met

Student: L
 Datum: Lesduur: minuten

Stageschool: Klas: Aantal ll: Mentor:

Opdracht:

Bronnen:

Beginsituatie ten aanzien van

A) Bewegingsvaardigheden

Leerdoelen ten aanzien van

A) Bewegingsvaardigheden

B) Kennis, inzicht en regelvaardigheden

B) Kennis, inzicht en regelvaardigheden

Pedagogisch klimaat:

Opvallend aspect: een groot deel van de leerlingen vertoont naar andere leerlingen verbaal en non-verbaal negatieve signalen; boze blikken, schreeuwen, vloeken, negatieve opmerkingen (ruzie) en sluiten met name de mindere spelers uit van het spel; spelen de bal niet over (gebrek aan respect). Dit gedrag komt steeds tot uiting bij competitieve spelen (gedrag en relatie(s): ll.n. onderling en ll.n. - context). Welbevinden de mindere spelers: laag - angst. Welbevinden agressieve spelers: matig - boos, negatief gestemd t.o.v. anderen.

Streven: reductie van de negatieve signalen onderling bij competitieve spelen. Bevorderen van deelname van alle leerlingen.

de inhoud van dit artikel het belang van het pedagogisch klimaat te hebben gerechtvaardigd en de plaatsing op het lesvoorbereidingsformulier te hebben gelegitimeerd. We hopen aangetoond te hebben dat de aandacht voor het pedagogisch klimaat van groot belang is voor het (bewegings)onderwijs. Het gaat in het onderwijs immers om de ontwikkeling van kinderen. Deze ontwikkeling kan niet zonder het welbevinden van kinderen. Het kind staat centraal!
 We zijn, gezien het conceptuele karakter van het analysefor-

mulier, voornemens om in 2007, samen met een aantal vierdejaars studenten, te gaan onderzoeken of het huidige conceptanalyseformulier voldoet en ook de juiste informatie verschaft.

*Correspondentie: Frank Jacobs (f.m.jacobs@hhs.nl) en
 Anne Ludérus (a.f.t.luderus@hhs.nl)*